

Negyedik évfolyam.

1890.

10 füzet.

ARMENIA.

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:

SZONGOTT KRISTÓF.

✻ Oktober. ✻

SZAMOSÚJVÁR,

TODORÁN ENDRE „AURORA“ KÖNYVNYOMDÁJA.

T a r t a l o m.

Történetünk koronájának drágakövei. I. — *Dr. Temesváry Jánostól.*

Orményország őstörténete a váni ékiratok világánál. III. —
Dr. Molnár Antaltól.

Hájj, Orményország alapítója. (Képpel.) — *Sz. K-tól.*

A magyar színészeti kiállításból. — *Dr. S. Gy-tól.*

Felső-Armenia. V. (Befejező közlemény). — *Markovich Jakabtól.*

A gazda. (Kép a török-ormények életéből). — *Szongott Kristóftól.*

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

Selyemtenyésztés Brüsszában.

Mivel kereskedik Giráson?

Mi újság az örmény világban?

A török a gyanúra elfogottat már a vizsgálat előtt jól
elveri.

Tudósítás Álásgerdből.

Történetünk koronájának drágakövei.

„Quam utiles sint, quamque necessariae chartae veteres, posset facile comprobari, nisi unanims et publicus eruditorum consensus ab ea cura me liberaret.“ *)

Maillon.

A történelem valódi alapja s a történész legbiztosabb forrása: az okmányok; mert »fáklyák ezek, melyek varázsfénnyel oszlatják szét az ősidők homályát s élénk tüntetik a nagy ősök dicsőségét« mondja jeles történészünk, Knauz Nándor. S miként a magyar nemzet XVI. század előtti történetét nagy részben egyedül okmányok segítségével vagyunk képesek földeríteni, ugy az örmény nemzet történetének biztos megírásánál bármily festői ecsettel rendelkezni is, ha az alapszínket nem kétségtelen hitelű történeti okmányok szolgáltatnák, lehetne ugyan festményünk vonzó s talán becses is, de, mi a legfőbb, az élethűség hiányzanék abból. A hű történelmi művek ezen alfajáról hosszasan azonban nem akarok értekezni, hisz az — e becses folyóirat szűk keretét tekintve — czéltévesztett munka lenne; csakis arra akarok hivatkozni, hogy a szamosújvári halhatatlan emlékü Lukácsi Kristóf esperes-plebános két jeles művében lerakta ugyan az örmény nemzet fényes

*) »A régi okmányok hasznos és szükséges voltát könnyen be lehetne bizonyítani, ha a tudósok egyhangú és nyíltan bevallott véleménye ez alól föl nem mentene.«

multja épületének alapját, vagy — ha úgy tetszik — az épület jó nagy részét, de ő vele is megesett, a mi az emberi művelődés első perczétől fogva tengeri kigyóként újra meg újra ismétlődik, hogy nagy művei itt-ott hézagosak s kibővítésre, sőt néhol — fájdalom — helyreigazításra is szorulnak.

Az olasz muzeumokban nem ritkán látunk reconstruált szoborműveket. A föld színe alatt, vagy a tenger fenekén találtak római és görög jeles művekből egyes darabokat, torsiákat, melyekhez a hiányzó részeket jeles művészek nem kevesebb elmeéllel, mint művészettel hozzácsinálták. De megesett az is, hogy utóbb a hiányzó eredeti részeket is megtalálták, miből nem egyszer kitűnt, hogy a reconstruáló művész minden igyekezete daczára sem helyesen egészítette ki a torsiát.

Nem Lukácsi műveinek, melyeket a legnagyobb kegyelettel őrzök s magamat a legmelegebb hálaérmek között csakis az ő igénytelen tanítványának tartom, megczáfolására, hanem fényes multtal bíró nemzetem története egyes főbb mozzanatainak minél nagyobb megvilágítása céljából közlöm a csekélységem által a fővárosi s egyéb levéltárakban kutatásaim alkalmával talált, kizárólag nemzetem történetére vonatkozó s eddig teljesen ismeretlen eredeti okmányokat.

Ha az igen t. Szerkesztő ur, kinek keble a nemzetünk iránti szeretettől oly nagyon lángol s nagyérdemű olvasóim, kiknek egy igen tekintélyes része, messze a bérczes Erdélytől, oly szívesen lesi el ajkaimról a nemzetünk páratlan multjára vonatkozó episodokat, megengedik e tárgyban tett buvárlataim eredményét e derék folyóirat hasábjain időnként — mert nagymérvű elfoglaltatásom miatt cikksorozatok megindítására nem vállalkozhatom — közzétenni; ez esetben a legnagyobb készséggel róvóm le ez úton bár némiképen hálámat azon nemzet iránt, mely anyai emlőin táplált s melyhez tartozhatni, magamat oly végtelenül szerencsésnek tartom és érzem.

Jelen füzetben mindenekelőtt hű fordításban azon nevezetes s eddig senki által közzé nem tett oklevelet nyujtom, mely az eretnek örmény nemzetnek a római anyaszentegy-

házzal még a leáldozó XVII. században, tehát mindjárt szeretett hazánkba való költözése után történt uniójának eddig teljesen nem tisztázott történetére a legtündöklőbb fényveti s azt teljesen tisztába hozza. Azt hiszem lesz alkalmam a nemzetem bevándorlására s e kedves hazában átélt első két évtizedének történetére vonatkozó terjedelmes eredeti oklevelet is nem sokára t. olvasóimnak bemutatni.

Még csak azt jegyzem meg, hogy a levéltárak pora alól általam napfényre derített egyes okleveleket, a mennyire csak lehet, szó szerinti fordításban s azon igazán vonzó egyszerű stylben igyekszem reprodukálni, a minővel azt derék őseink megfogalmazták és megírták. Gondosan kerülök minden szóvirágot, mely eshetőleg az eredeti színarany szavakat anachronismust szülő patinával vonná be s így annak nem előnyére szolgálna, hanem azt egyszerűen s teljesen tönkre tenné. Különben is e folyóiratnak nem silány irodalmi elmefuttatások, hasonlatok és költői alakzatokra, hanem nemzetünk multját és jelenét teljesen és minél nagyobb mérvben feltüntető s megvilágító sorokra van szüksége. Nem tetszeni óhajtok olvasóimnak, hanem nemzetem multjának felderítésében gyöngye erőmhöz képest segédkezet nyújtani!

Nos cum prole pia
Benedicat virgo Maria.

I.

Nagyságos és Méltóságos Urak, Erdély Kormányzói és Felügyelői!

Nagyságtok alulírott szolgálai a legalázatosabban kinyilvánítjuk, a mennyiben ezen 1692. év június hó 15-én, örömeny időszámításunk szerint pedig 1141 év június 5-én*) egy részről főtisztelendő Virzirescus Oxendius püspökünk és a mindnyájok fölé magasztalt római pápa Ő szentsége helynöke, más részről pedig az örömenyek papjai, névleg Náschun János és Álács András, visszatérve a kolozsvári országgyűlésről ide Beszterczére, Nagyságtoknak Kolozsvárt június 1-én kelt és az örömenyek ezen ügyében már har-

*) 1141 + 551 = 1692.

madszor kiadott határozatát nekünk felmutatták és mely határozatukkal azt ohajtanák tudni, hogy mit jelentenek és hogyan értendők a gyergyói szerződésünkben*) előforduló ezen örmény szavak: *Մի՞ր հայրենակաւն հաւանով* (Miér hájrenágán hávádovên)?

Mi tehát ezennel örmény betűkkel ugyan, de, nehogy további értelmezésre szükség legyen, latin nyelven feleletül adjuk, hogy a fenemlitett szavak értelme ez: maradjunk meg őseink törvényei mellett; azaz tartsuk meg azon bőjtnapokat, húsételeket, ünnepeket, egyházi énekeket, ugyanazon régi naptárt, egyházi öltönyöket s papokat, minők örökségképen őseinktől ránk szállottak; és pedig maradjunk meg ezek mellett a legszigorúbban, sem hely, sem idő ne késztesen bennünket ezekben a legkisebb változtatásra. Így tartottuk mi ezeket ugyanis mind e mai napig, így tartotta s tartja ezt püspökünk is, főtisztelendő Virzirescus Oxendius s még a római pápa Ő szentségének parancsa sem bátoritá őt fel arra, hogy minket az ellenkezőre bármiként kényszerítsen.

A hitágazatok egyéb pontjaiban azonban az összes jó keresztény papistákkal (igy!), a katolikus lengyel, német és minden keresztény nemzettel egyöntetűleg azt hiszszük és valljuk, a mit a római anyaszentegyház hisz és vall. Hiszünk ugyanis az egy Istenben és a teljes Szent-Háromságban, az Atya, Fiú és Szent-Lélekben; hiszszük, hogy mindhárman egy természetűek, végtelen örökkévalók s ugyanazon egy tisztelet és imádás illeti meg őket. Hiszszük, hogy az Isten fia, a valóságos Isten, a szűzanya Máriától való megtestesülése által valóságos emberré lett és pedig nem olyképen, hogy akár az Istenség, akár az emberi természet benne elkülönítve, avagy embersége Istenségével és Istensége emberségével összevegyülve lett volna; hanem mindkettő egyesült Krisztus személyében, ki érettünk született, meghalt a kereszten, harmadnapon halottaiból feltámadott, felszállott a mennybe, ül az Atya jobbján, el fog jönni az élők és holtak megítélésére s kinek uralma soha sem fog véget érni. Hiszünk a Szent-Lélekben, ki ugyan-

*) Vagy az oklevél szavait használva »in contractu nostro Giurgioviensi.«

azon természettel, hatalom- és uralommal bir, kit ugyanazon tisztelet és imádás illet meg, mint az Atyát és Fiút és ki az Atyának a Fiú s Fiúnak az Atya iránt való végtelen és örökké való szeretete gyanánt minden időben és helyen mindennel bir, a mi s mintegy a Szent-Háromságnak befejezettsége.

Hiszünk az egy, szent, katholika és apostoli Egyházban. Hiszszük a hét szentséget, örményül *Եօթն խորհուրդն Եկղզ* (Jothên chorhurt jégégheccho) s hiszszük, hogy Jézus, a mi Istenünk alapította s rendelte ezeket az anyaszentegyház részére. Egyik szentség ezek közül a kereszttség, örményül *Մկրտութիւն, կննւք* (Mêgêrduthiun, gênunkh) és hiszszük, hogy ez az Ádámtól reánk szállott bünt lemossa és kiszabadítván bennünket az ördög és halál fogságából, Isten fiaivá ujjaszúl s hogy kereszttség nélkül üdvözülésnek nincs helye. A második szentség a bérmálás, örményül *Մկանն* vagy *Գրռշմն* (Myron vagy Tromên) és hiszszük, hogy ezen szentség a szent chrysmával (olaj) való megkenés által a keresztény lelket az ördög incselkedései ellen megerősíti s bizonyos különleges jegyével azt Krisztus katonájává avatja fel. Harmadik (t. i. szentség) a liturgia, azaz a Szent-mise-áldozat, örményül *Պանարար* (Bádarákh) és hiszszük, hogy miután a pap a felajánlottak fölött Krisztus szavait elmondja, azok, mik csak előbb kenyér és bor valának, azonnal és közvetlenül a mi Urunk Jézus igazi teste- és vérévé válnak és lesznek s a kenyérből és borból mi sem marad fenn, csak is az Ur igazi teste és vére és pedig az, mely jelenleg a mennyekben van s ül az Atya jobbján és hogy ezen testet és vért eszszük és iszszük, valahányszor áldozunk,

Negyedik a gyónás szentsége, örményül Chostovánuthiun*) és hiszszük, hogy az ember a kereszttség után elkövetett bünének csak azon esetben nyeri meg bocsánatát, ha azt e szentségben a papnak meggyónja; hogy a pap a gyónó bűneit Istentől nyert hatalmánál fogva bocsátja meg és hogy a pap által e földön feloldozott és megbocsátott vétkek Isten előtt a mennyekben is fel vannak oldozva és meg vannak bocsátva.

*) E szentség neve az oklevélben örmény betűkkel nem fordul elő.

Ötödik az utolsó kenet, örményül *սկզբի օծումն* (Vércsi odzumên). Hatodik az egyházi rend, örményül *սուրբ քրիստոսի* (Gárk Káhánájuthián) és hiszszük, hogy csak is ezen szentség részesíti a keresztény lelket a papság azon különös jellegében, melynél fogva az a szent-mise-áldozatot élőkért és holtakért bemutatathatja s a gyónásban a bünök alól feloldozhat. Hetedik szentség a házasság, örményül *սուսի* (Bészág) és hiszszük, hogy az ezen szentség által egybekötött két személy, míg mindkettő életben van, többé szét nem választható.

Ezen szentségeken kívül hiszünk a Mennyei kországában a jók és a pokolban a rosszak számára. Hiszszük, hogy a szent-mise-áldozat, alamizsna, ájtatos tettek, böjt és az egyház imái nemcsak az élőknek, hanem még a holtaknak is üdvösek; de ez utóbbiakra nézve csak azoknak, kik könnyebb (bocsánandó) vétkekben múlva ki Isten igazságosságának csak ideiglenesen vannak alávetve. Hiszszük, hogy a szentek mennyei esedezései nekünk e földön hasznosak és ép ezért őket a mennyekben, szent ereklyéiket pedig a földön tiszteljük, képeiket tisztelettel illetve oltárainkra helyezzük s Isten előtt a mennyekben őket közbenjáróinknak tekintjük.

Hiszünk a szent keresztben, melynek jele bennünket sok bajtól megóv. Hiszünk Istennek anyjában, a Boldogságos Szűz-Máriában, ki szeplőtelenül fogantatt; ki a Szen-Lélek által foganta és szülte meg szülöttjét, az Istennek fiát; ki miként a szülés előtt, ugy azután is szűz maradt; ki mint Istennek kiválasztottja testtel és lélekkel vitetett fel a mennybe és ott az összes angyalok és szentek fölé helyezve és megkoronázva, mint az összes teremtmények Királynője és Urnője szerepel. Méltán tiszteljük tehát őt és dicsőítjük, kisebb tisztelettel ugyan mint Istenünket, de nagyobbbal, mint az összes angyalokat és szenteket. Hiszszük a szenírást is; a zsinatok és az anyaszentegyház törvényeit, nem különben mind azt, mi a fenn leirtakkal megegyezik, készörömet megtartjuk.

Megvalljuk azonban egyszersmind azt is, hogy mi a következőket jószántunkból csak is azért fogadtuk el, nehogy a római pápa Ő szentségével s szent-egyházával ellenkezésbe

jöjjünk, ugymint: hogy papjaink a szent kehelybe néhány vízceppet öntsenek; hogy azután, az Istentől mindenek fölé magasztalt római pápa Ő szentségét, mint az összes kereszténység fejét, tiszteljük és ünnepi imáinkban ő róla megemlékezünk, s csak ezért kértünk ő tőle püspököt.

Az összes itt előadottakat megtettük s meg is tartjuk, jóllehet őseink azt meg nem tették, sem meg nem tartották. Csak a valóságról nyilatkozunk tehát s hogy e nyilatkozatunknak annál nagyobb hitele legyen, kiadtuk jelen oklevelünket, Beszterczén 1692. június 20-án, az örmény időszámítás szerint pedig 1141. június 10-én kérve mi itt egybegyültek Biránkat, hogy azt papjaink, nem különben idősb esküdteink közül választott 3—3 egyénnel mindnyájunk nevében aláírni s pecsétjükkel megerősíteni sziveskedjenek.

Én + P. András

Én + Jakab bíró

Én + P. János

Én + Nasturius

Én + P. Ámirá

Én + Andronicus

Én + Arczas(?)

Mi alólirottak is 1692. áugusztus 30-án, örmény időszámításunk szerint pedig 1141. áug. 20-án ezen átolvasott s hitünk és unionk pontjairól szóló oklevélben közölteket az igazságnak teljesen megfelelőeknek s megállapodásunkkal mindenben megegyezőeknek ismerjük el és ép azért az összes örmények királybirájával egyetemben azt aláírjuk s pecsétünkkel megerősítjük. Beszterczén k. m. f.

Én + P. Pál
szépvízi plébános.

Én + P. Mihály
felfalvi plébános és az összes
örmények főesperese.

Én + Lukács bíró
átolvastam s az abban foglaltakat valóknak ismertem.

Közli ezen napfényre hozott eredeti oklevelet :

Dr. Temesváry János
az aradi királyi főgymnasium tanára.

Örményország őstörténete

a ván-i ékiratok világánál.

III.

Assur-nazir-pal óriási kiterjedésű birodalmat hagyott hátra, birodalmat, melynek határai a Zagros hegy-ségtől az Amanusig, az Euphrát forrásaitól Babylon kapúig nyultak. Utódjának III. Salmanasarnak uralkodására érdekes világot vetnek különösen a Kurkhban, Örményországban talált s a Nimrod-obelisk név alatt ismert híres emléken látható feliratok. Ez a fejedelem épen oly harcias volt, mint atya s épen oly erélylyel verte le a függetlenségük kivívásáért újra fegyverbe szállt hűbéres népeket. Alighogy helyreállította a nyugalmat a Tigris és Amanus közt elnyuló vidékeken, nagy hadat indított útnak a Nairik földje — Örményország — ellen, melynek néptörzsei egy idő óta elmulasztották a hadi sarcznak beszolgáltatását.

Elérkezvén az örményországi bérczek lejtőihöz, feldúlta a határszéli kerületeket, átkelt az Arzania (Araxes) folyón, nyílt csatában megverte Urathu (Ararát) királyát, Avamut s lángok martalékává tévé fővárosát, Arzaska-t. Diadalai után ünnepélyes áldozatot mutatott be a nagy isteneknek, emléket állíttatott, melynek feliratán tetszelegve beszéli el viselt dolgait, aztán lassú menetekben visszatért Assyriába.

Másodszülött fia, Samsi-Raman alatt ismét megújulnak az örményországi véres hadjáratok, melyeket részint a király maga vezényelt, részint helyettese, Musakil-Assur, kiről azt mondja az ékirat, hogy »tanult és tudós volt a hadakozásnak mesterségében.« Nehéz küzdelmek után, három hadmenetben leigázták a Nairik földjének lakosait; kiirtották az örmény királyok »harczosait, elhurczolták minden kincsüket, isteneiket, fiaikat és leányaikat, felprédálták s lángokba borították városaikat« s a hazatérő assyr uralkodó lovakból álló hadi sarczot vetett ki reájuk.

Egy évvel később újra Örményország földjén találkoznak Samsi-Ramannal. Mesa tartomány népessége felázadt, oda hagyta falvait s a hegyek közé menekült. »Megtelepedtek, ugymond az ékirat, három ormon, melyek felhők

gyanánt nyulnak az égbe s a repülő madár által sem érhetők el. Üldözőbe vettem őket és sikerült megszállanom a hegyormokat. Egy nap alatt, mint a sas, reájuk vettem magamat, leöldöstem katonáik nagy részét, hatalmamba ejtettem ökreiket, szamaraikat, nyájaikat s temérdek kincset «

Diadalainak közepette elhatározta Samsi-Raman, hogy ünnepélyes tüntetést rendez hatalmának dicsőítésére s magához rendelte a Nairik földjének valamennyi királyát. Összeületektek a legtávolibb vidékekről, a fekete és cáspi tengereknek partjairól is, szám szerint huszonhaton, hogy hűségi esküt tegyenek előtte. Feliratában büszkélkedve sorolja elő az assyr uralkodó valamennyinek nevét, aztán hozzáteszi: »Köszönet érte az isteneknek, a kik engem védelmeznek, minden időkre kivettem reájok járomba szoktatott lovakból álló sarczot.« Aztán felszedette táborát s elhagyta a Nairik földjét, a hova nem is tért többé vissza.

Gyöngé utódai alatt belvillongások szakadatlan sorának közepette hanyatlásnak indult az assyr birodalom s újra visszaszerzé önállóságát a nairi-i — örményországi — fejedelemszövetség, melynek tagjai közt Van-nak (Biaina) királya volt a legtekintélyesebb. Pusztító hadjáratok után ismét hűbéreseivé tette őket II. Teglat-pal-asar, az as-yr hatalomnak új életre keltője (745—726 Kr. el.), első az assyr királyok sorában, a kiról (Phul néven) ó-szövetségi szent könyveink is megemlékeznek *) »Én vagyok az a király, így nyilatkozik ékiratában, ki napkelettől napnyugatig futásnak indítottam minden ellenségemet, leigáztam a hegyvidékek népeit, megbuktattam királyaikat s helytartóimat ültettem helyökre.« Azon meggyőződésben húnyt el, hogy végleg biztosította az assyr uralmat a Nairik földje fölött.

Az események meghazudtolták feltevését. Második utódja, Sargon veszélyes és kitartó ellenfélre talált az örményországi fejedelmek egyikében. Urathu (Ararát) királyában, Ursa-ban. A szomszédos Van-nak előbb oly hatalmas fejedelmei meddő felkelési kísérletek után meghajoltak

*) Massaroli, Phul e Tuklatpalasar II stb. Róma, 1882. — Schrader, Die Keilschriften und das alte Testament, második kiadás, 222 és köv. l.

ugyan az assyr trón előtt, de a nép maga nem hagyott fel az önállóság utáni törekvéssel, a van-i elégületlenek vezére, Mitatli, Ursa-hoz fordult segítségért s Sargon uralkodásának harmadik évében (719 Kr. el.) ismét fegyvert fogtak a Nairik földjének lakói. Sargon király elfoglalta ugyan váraiknak s városaiknak egy részét, de a nagy assyr birodalom más vidékein kitört viszályok csakhamar elszólították Örményországból. Négy éven át háborítlanul maradt ezen ország népei, Ursát tekintették a náiri-fejedelemszövetség sajátképeni fejének, vezetése alatt rátörték Aza van-i királyra, az egyetlen örmény fejedelemre, a ki hűbéri viszonyban maradt az assyr trónhoz, a hegyek közé hurczolták őt, felkonczolták s a ragadozó állatok prédájául hagyták ott holttestét.

Szörnyű harag fogta el ezen esemény hírére Sargon királyt. »Felemeltem ekkor, olvassuk az ékiratok egyikén, kezeimet Assur isten, az én uram felé s kértem, éreztesse hatalmát a van-i viszályokkal, hogy elháríttassék a csapás Assur földjéről. Behatoltam a magas bércek közé, a hozzáférhetlen helyre, a hová Azának holttestét vetették. Elevenen megnyúztam Bagadatlit (a fellázadt fejedelmek egyikét), réműlettel töltöttem el Van vidékét, Ullusun-t, Azának testvérét ültettem a trónra s reá bízam az egész ország kormányzását.«

Alig távozott el az assyr király, rávette Ursa a gyöngye Ullussunt is, hogy csatlakozzék fejedelemtársainak szövetségéhez. Ujabb erővel tört ki a felkelés, és »hasonlóan a vetésekre leszálló sáskához,« ismét visszatért hadaival Sargon király. Egész sorát a városoknak égette fel; Ullussun kegyelemért folyamodott hozzá s visszanyerte trónját; Ursa felvonult a hegytetőkre s szívós kitartással folytatta tovább a harczot országának függetlenségeért. Elég meggondolatlan volt azonban (714 Kr. e.) nyílt csatát fogadni el. Egész lovassága s családjának és udvarának 250 tagja is az ellenség kezeibe jutott. Egymaga menekült az öldöklő tusból; sokáig bolyongott a hegyek között s az assyr királytól való félelem miatt senki sem mert neki menedéket nyújtani. Elvégre befogatta Musasir fejedelme, Ursana s elhatározták, hogy még egyszer meg fogják kísérteni a fegy-

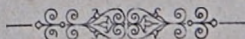
verek szerencsáját. Azonban mielőtt teljesen felszerelhetnék volna embereiket, váratlanul rájuk tört az assyr király. A döntő csatában teljes vereséget szenvedett Ursana; elmenekült, »mint a madár,« a bérczek közé; bevették az assyr hadak fővárosát, Musasirt, a hol Haldis istennek főszentélye állott; Haldis és Ardini istenek szobrai, az egész királyi család s több mint huszezer fegyverese az ellenség hatalmába estek.

A khorsabadi assyr királyi palotának Botta által felfedezett, jelenleg a párisi Louvre assyr muzeumában látható domborművein megőrkítve találjuk a főbb mozzanatait e győzelemnek, melyről nagy büszkeséggel emlékezik meg Sargon király. Legérdekesebb e domborművek közt Haldis isten temploma. Négyszögű alapzatra van fektetve, a homlokzat közepén kis kapúval, melyet négy pillér ékesít. Köralakú, oroslán fejjel ékesített paizsok függenek rajtuk, s az épületet kiraboló assyr katonák hasonló paizsokat czipelnek magukkal. A kapúnak mindkét oldalán árboczrúd nyulik a magasba, tetején czipruságakkal. A bejárattól balra téhen látható szopó borjával, a mely csoportozat kiváló helyet foglal el valamennyi előázsiai vallásnak jelvényei közt. A templom előtt, a talapzat tövében két vízmedence fekszik, három-három bikalábra helyezve. Az egész építmény félreismerhetlenül magán viseli az assyr művészet alkotásainak jellegét.)*

Hírül vevén a szövetségesére nehezedett sulyos csapást, Musasir elfoglalását s Haldis isten szobrának elhurczolását, kétségbe esett Ursa király s egy törszúrással önkézüleg véget vetett életének. Halálával jó időre eldőlt Örményország sorsa is. A nemzeti függetlenség zászlóját fiai vették ismét kezeikbe.

— A negyedik közlemény jövő füzetünkben —

Dr. Molnár Antal.

*) G. Perrot et Ch. Chipiez, Histoire de l'art dans l'antiquité. Paris, t. II.

Hájg, Örményország alapítója.

Kelet azon népei közül, melyek fényes multtal birnak, egyik sem volt annyira elfeledve és elnyomva, mint az örmény nemzet. Mostanig Európában az örmény irodalomból majd semmit sem tudtak, történelmünket is csak kevésbé ismerik. A berlini kongresszuson voltak az európai nagyhatalmak képviselői közt olyanok is, kik az örmény nemzet létezését is tagadták és egy jogcímet sem ismertek el arra, hogy Európa gondoskodjék róla. Chrimeán érsek és a konstantinápolyi nagy nyelvész Dseráz Minász,¹⁾ kik a kongresszus ideje alatt Berlinben voltak, sokat fáradtak, míg kétségbevonhatlan bizonyítékokkal meggyőzték a képviselőket arról, hogy az örmény nemzet az ó-korban vezetőivel együtt elég jelentékeny helyet foglalt el Kelet népei között és hogy e megkülönböztetett nemzet, melynek nyelve, irodalma, szokásai és törekvései vannak — mai napság is él.

A mi országunkban²⁾ is van egy hatalmas örmény kolónia, a mely történelméből és irodalmából még kevesebbet tud mint azok, kik Európa más tartományaiban laknak. Azért a lehetőségig gondoskodni fogunk arról, hogy e hiány a »Fântâna Blanduzieî« utján pótolva legyen. Most elmondunk egyetmást Hájg-, a legendaszerű hősről, Örményország alapítójáról.

A babyloni torony építése idejében, Krisztus előtt 2350-ben, midőn Babylonban Bel (»Neproft«) uralkodott, ki szomszédait mind igája alá hajtotta s kinek hatalmát rettegték — Hájg háromszáz emberével (fiai-, unokái- és szolgálival) elment, hogy nézze meg a csodálatos tornyot. Innen — mivel nem akart Belnek, a félelmetes zsarnoknak alattvalója lenni — visszatért hazájába: az Éden földjére, Dáronba (Éden és környékének régi neve); a tengerparton³⁾ megállapodott és hadat izent Belnek. Bel nagy sereggel ment ellene, hogy törje meg Hájg dölýfét; de Hájg, kit fiai:

¹⁾ Jelenleg a Londonban megjelenő és francia nyelven irt »L'Armenie« című lapnak szerkesztője.

²⁾ Romániában.

³⁾ Az örmények Ághthámár tavát tengernek is nevezik (dzov Ághthámárah).

HÁJG.

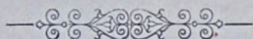
Armenág és Gátinosz segítettek, nyilával leterítette Belt. A csatatér »Hájocz-czor« (Örmények-völgye), az ország »Hájászdán« (Örményország) és nemzete »Háj« (örmény) nevet nyert. A hős Hájg Thorgomtól, a Jáfet fiától vette eredetét. Sok várost alapított, melyeknek ezt a közös (gyűjtő) nevet adta »Horcz-kávár (Atyáink kerülete); ezek ma is egy nagy kerületet képeznek. Nyári lakóhelyét »Hájgásen«-nek (Hájg-épülete) nevezte. Utódai alatt, kik Örményországban uralkodtak, a kormányforma 1050-ig vagyis Áramig, ki a katonai álladalom alapítója — patriarchalis volt. Hájg utódai közül mindegyik közreműködött Örményország emelésén.

Igy Armenág megnépesítette Árákádzor kerületet; ismét Ámásiá, a Mászisz kerületet (Mászisz kerület régi neve: Ararát, a híres hegyről, mely e kerületben fekszik).

Az örmények most is tisztelik a legendaszerű hősnek, Hájgnak emlékét; mert ő volt az első, ki kiragadta magát a korlátlan uralom hatalma alól és széttörte a jogart, melytől annyi nép retteget.

A „Fântana Blânduziei“ után románból:

Sz. K.

A magyar színészeti kiállításból.

— Hollósy Kornélia emléktárgyai. —

A budapesti városliget-képzőművészeti csarnokában rendezett magyar színészettörténeti kiállítás, — mely a magyar nemzeti színpadnak, a Simay Kristóf által irt »Igazházi« című színdarab előadásától számított száz éves fennállása alkalmából jött létre, — annak keletkezését, fejlődését és mai állását feltűnő adatok és emléktárgyak igen érdekes összeállítását képezi.

A kiállításban közszemlére vannak téve az elhunyt világhírű énekművésznő: Lonovicsné,-Hollósy Kornélia emléktárgyai is.

Hollósy Kornéliának, — kinek pályája e folyóirat hátsólapjain közelebből, méltó ismertetésben részesült, — emléktárgyai a VI-ik számú teremben vannak elhelyezve, középen a nagy művésznő sikerült arczképével. Ez alatt van felfüggesztve a hatalmas falszőnyeg, mely úgy a külföldi, mint hazai szereplése alatt kapott koszorúk szalagjaiból készült; míg az arczkép jobb és baloldalán azon két fekete szalaggal ellátott koszorú függ, melyeket az operaház igazgatósága és személyzete küldtek a művésznő ravatalára.

A kiállítás egyik legérdekesebb részét azon emléksorok és versek képezik, melyeket korának legjelesebb írói és művészei intéztek hozzá. Mintegy 30—35 ilyen emléklap tesz tanúságot arról az általános tisztelet- és elismerésről, melyben

Hollósy Kornélia személye és művészete részesült. S ha ez emléklapok olvasásába mélyedünk: mi is, kik nem voltunk oly szerencsések az ő művészetét élvezhetni, némi fogalmat alkothatunk magunknak a nagy művésznőről, kihez Beöthy László így ír: »A te dalaidnak legszebb visszhangja van, mert e visszhang egy nemzet lelkesedése!...« Majd megzendülnek képzeletünkben a »Bánk-bán« opera mélabus dallamai, s hallani véljük a »magyar csalogány« ezüst-csengető hangját, a mint a tiszaparti jelenetben elcsattogja Melinda bánatos érzelmeit; őt hallgatva Dobsa Lajos az ismert drámaíró, lelkesedésének a következő emléksorban adott kifejezést: »Midőn hallgattalak, először sajnáltam, hogy drámát és nem operát irtam.« Találunk ott emléksorokat és verseket: Arany Jánostól, Jókaitól, Szigligetitől, Szigeti Józseftől, br. Podmaniczky Frigyesztől és több más jeleseitől a magyar közéletnek; de melyeknek egyenkénti bemutatására e helyen — minden érdekességük daczára — ki nem terjeszkedhetünk.

Az itt futólag megérintett adatok magukban véve is elég tanúságot tesznek arról, hogy ki volt az az örmény születésű magyar művésznő, a ki hazája ellenségének — az oroszoknak — 60.000 rubelért sem akart énekelni; holott jótékony célra itthon akárhányszor ragyogtatta művészetét, minden anyagi előny nélkül is.

Dr. S. Gy.

Felső-Armenia.

V.

Befejező közlemény.

Paetusnak szokása volt, a szomorú hadjárat alatt harczteri tudósításaiban a szép szavakból minél többet küldeni Rómába s képtelen hazugságaival Nerot is ama tévedésben megerősíteni, hogy a dolgok a legjobban folynak.

Tehát Rómának sem volt szabad hátramaradni. A senatus be sem várva a hadjárat kimenetelét: győzelmi ün-

nepet rendez. A zenének vidámitó hangjai bejárták a jóhiszemű világvárost, a rajongó túlság diadaliveket emel a capitoliumi halmon s győzelmi ujjongás tölti be a levegőt. A bűbájolás mesterségében kiképzett Neronak is kijutott a maga, illő része. Ott állott egy dicsőségesebb kornak annyi emlékszobra mellett az itató papirt sem érdemlő embernek szobra is, Mars hadistenéhez hasonló nagyságban. Egész kényelemmel alusznak itt, midőn amott Keleten a birodalom ereje sülyed az iszonyú csapás alatt. Így találkoznak a szélsőségek! E rögtönözve előidézett boldogság mámorából egyszer csak arra a meglepetésre ébrednek, hogy Vologeses követei Rómában vannak s nem kis csodálkozásukra a kedélyeket derült hangulatban találták. Talán alamizsnafalatot jönnek koldulni? vagy kengyelt tartani, — gondolák magukban a császárnak nagyszavú bérenczei. A jövevényeknek megengedték, hogy megbizásukat a császár elé terjeszthessék. Ezek átnyujtják a leleplezéseket közlő iratot, melyben mintegy vörös fonalként átszövődve látszik az »arsacida« önérzet s érvekkal bebizonyítva az Armeniára vonatkozó jog, visszatükröződve állanak a balviszonyok, melyeket a rómaiak leküzdeni képesek nem voltak. Az irat nyílt homlokkal mutatott a szövetségesek erejének súlyára, a római hatalmat foszlányokra szakító fegyvereiknek élére; ugy szintén a legyőzöttekkel éreztetett jóindulatú szelidségre. »Az istenek — ugy mond Vologeses — a hatalmas népek közbirái, Armenia birtoklását a római névnek nem csekély mocskával a parthusoknak adományozták; Tigránt, azután Paetust és legióit, midőn elnyomhattam volna, sértetlen bocsátottam el. Mindezek daczára a béke kedvéért Tiridát nem vonakodnék a királyi jelvények elfogadása végett a városba jönni; de minthogy ebben papi kötelezettségei által is akadályoztatik, elmenend a római táborba, hogy a császár képe előtt a legiók jelenlétében igtattassék be a királyságba.« Az irat atolvasása után csodálkozva nézett Nero álmadozó környezetére; e szavak az egészen tisztának látszó égből leszikrázó villámként hatottak reá, ki eddig ilyesmiről egy szót sem hallott. Keserű kételkedéssel előhivatik a követekkel együtt megérkezett római százados. A becsület embere szorongó kebellet mondja el

az igazságot; emellett a helyzetet borzasztó színekkel rajzolja. Erre aztán a levél tartalmát betű szerint megértették. Összeültek tanácskozásra. Végre abban állapodtak meg, hogy a kinzó gyötrelmet okozó keleti kisértettől csak háború szabadíthatja meg őket. De kicsoda az, aki képes lehetne a kezükből kiragadt kövér koncz visszaszerzésével a fedezetlen római becsületet a válságból kiemelni. Nagyon megritkult a tüzes vashoz nyulni merő férfiak száma. Egy nevet — mint a rohanó áramlat védbástyáját — kezdenek üdvözölni. Corbulo ez, ki ez árva korszakban egyedül lehetett hivatva arra, hogy az ügyekbe életet öntsön. A vezérszerepet tehát újra ez ünnepeelt férfiúra bízták.

Elhatározták, hogy az alkudozásban a végső határig mennek. Innen van az, hogy a császári lak körül egyszerre enyhébb szellők fujdogálnak. A követek ugyanott, hol csak mogorva képeket szemlélték, már szokatlan előzékenységgel találkoznak, miközben megpendített azon eszme, hogy Tiridát szívesen fogadott vendég lenne, ha maga jőne Rómába egyezkedni. Ezen kiségitő móddal s a követek jó hajlamainak megnyerése végett a feneketlen római hordónak megnyitásával igyekeztek befolyásuknak színét megvédeni. Róma el vala határozva ily fontos ügynél a megfelelő eredményekhez óriási erőmegfeszítések árán is eljutni.

M. Celsus Pannoniából 15 legiójával Ázsiába rendeltetik; ugyanott a társkirályok, negyedes fejedelmek, tartományi kormányzók a fővezér parancsai alá adatnak. Pae-tus a mellőztetés keserű kenyerével kezében kényszerül Rómába visszatérni. Igen feltűnő az, hogy Nero a busvitézt gyávaságáért nem büntette meg, hanem csak apró boszantásokkal szurkálta. »Nyomban megengedek neked, nehogy — a remegésre oly készséges hajlamaid miatt — a tartos aggály korágyba vessen.«¹⁾ Azonban Cappadociában nagy zsvaj uralg. Parancs parancsra jő. Melitene, mely kiindulási helyül szolgált, a háborgó tenger alakját ölti magára. Pontus-, Illiricum-, Egyiptomból válogatott római hadnép és a társországokból segélysergek tolongnak eme határszéli ponthoz. Corbulo szemlét tart s gyönyörrel

¹⁾ Tacit. An. L. 15. C. 25.

legelteti szemeit fölöttök, kikre nevének varázsa lelkesítőleg hatott. Átkelnek az Eufráton. De eljárása óvatos, mert ismeri az ellenfélt, ki búsás zsákmány fölhajtásával nem egyszer hagyta el győzelmesen a római vér-áztatta tért. Mindkét fél kerülgeti a fegyverrel való megoldást. Hajlandók a béke felől értekezni. Corbulo készségesen elfogadván a nyujtott olajágot, igen fényes fogadtatást rendez Tiridát számára. A kitüzött napon Tiridát római küldöttség kíséretében csakugyan megérkezik s megpillantván Corbulot, tüzes lováról leszáll, a fővezér is hasonlót cselekedve az érkező felé közeledik, kit Róma nevében üdvözölvén a meghatottság nyilvánulásai között kezét szoritanak. Rövid beszélgetés után egyetértésre jutnak. A megkötött egység értelmében Tiridat Rómába menend, hogy Nero kezéből vegye el a koronát.

A lelkek ezen közeledését nemsokára magasabb jelentőségű cselekvény követte. A római tábor szokatlan alakot ölt. — Pompás tábori kép tárul fel. Az előtérben áldozati oltár vala fölállítva, középen félköralakú emelvényen a fővezéri szék s azon a császár képe. Most a fénylő pompa iránt mindig érzékeny Armeniának királya lép elő, — mindenki a daliás alakra szögezi szemeit. Az ünnepély a szokásos véráldozattal vette kezdetét, melynek végeztével Tiridát a királyi jelvényt fejéről leveszi és a Nero képe elé helyezi. Róma kívánsága teljesült s a nagy birodalom beteg testén a sok seb közül egy begyógyult. Az ünnepélyt főhadparancsnoki ebéd zárta be.

Corbulo, kit a semmit meg nem kimélő irigység árja csak szenvedésre utalt, mindent elkövetett, hogy művére a szentesítés pecsétje is ráüttessék; ez pedig a királynak Rómába való utazásával történhetett meg, ki Nerohoz irt levelén kívül leányát túszerűl átadván, anyja és fivérei látogatására ment. Vologesest Ecbatánában találta, aki a magatartásra nézve kijelölte a követendő irányt, nehogy a könnyörület ajtajánál láttassék megjelenni ott, hol önérzettel léphet fel. A király, mint az elemek imádója, a víz iránti tiszteletből a szárazföldi útat választotta; mert vallása tiltja vala a tengerbe köpni vagy bármimódon fertőztetni a természetet. — Háromezer főből álló örmény-parthus lovas

és a rómaiak nagy tömege képezte kíséretét; efelett részint Nero parancsából, részint ujságvágyból a városok — a merre csak átvonult — csinosítják az utakat, ékesítik téreiket s az elébe jövő örvendezők ezerei versenyezve mindent elkövettek, hogy kedves szorakozásra találjon az, ki nemes alakja- és modorával megnyerte azon népnek rokonszenvét, mely azelőtt az ő nevét borzalommal ejtette ki.

Nero ebben az időben Nápolyban kéjelgett, hol előadásaival és mímeléseivel lépett fel a színpadon. ¹⁾ De hogy ő is biztos jelét adja érdekeltségének, kocsikat küld az ő és kísérete számára, ki hagyományos szokás szerint idáig a kilencz havi utat lovon ülve tette meg. Római környezete figyelmeztette őt, hogy kardját oldja le oldaláról, mert így szokás a császár előtt megjelenni; de ő erre mitsem figyelve bátran lépdelt elő s nézett szemébe az elébe jövő császárnak. Keletiesen magát meghajtván leoldja fegyverét, hogy a félreértéseknek elejét vegye. Az ősi jellemből kivetkezni nem akaró királynak ily férfias magatartását nem vette rossz néven Nero, sőt bizalmas mosoly derengett annak szép vonásain. Innen együtt mentek Rómába Kr. u. 66.

A római nép tömegesen gyülekezett, hogy lássa egyik tagját azon aracidáknak, kik annyi sikerrel igyekeztek az ázsiai vezényszót kezökbe keríteni. Róna a koronázás ünnepejére — a maga nemében egyedül álló — oly megragadó pazarfényt fejtett ki, melyhez foghatót évlői nem igen mutathatnak fel s a minőt csak is egy Neronak szeszélyei varázsolhatnak elő.

Szép derült nap van az égen, a kábitó fénynek ugynevezett »arany napja« ez. A capitoliumi és palatinusi halom között elterülő hosszúdad négyszögterén: a forumon, hol a zsákmányul nyert hajók orraival földiszített szószékről a hatalomnak világra szóló parancsigéi, az emberi szellem legragyogóbb eszméi röppentek le — hullámszik a nép... Az oszlopos folyosók minden zuga fulladásig tömve. A látóhatáron az első sugarak oszlatják már a hajnali szürkület ködét, az egész éjen át a fényárban uszó forumon uralgott élénkség is kimerülten végét érte; a rendezők utó-

¹⁾ Svet Vita Neron, 21.

szemlét tartanak a virágok- és koszorúkkal ellátott diszitmények fölött; a borostyán koszorúzott magasabb osztály fehérbe öltözve sorfalat képez. Az eddig kiolthatlan gyűlésséggel egymástól elválasztott felek: a római és örményparthus csapatok, mint a béke röpdeső galambjai — elhelyezkednek. A sóvárgó pillantások a közeledő testőrsereg felé fordulnak, mire aztán a császári fogat a senatus kíséretében a térre berobog. A birodalomra nézve Armenia vala egyik legvésteljesebb örökség, melyet Antoniusnak szineskedése és minden igazság és jogérzet gunyjára véghez vitt művelete a császárságnak hagyott.

Tiridát egy bűverővel bíró kapós szót ejt ki, mely miatt a Capitolium arca gyakran elpirult. Az arsacida az emelvényen ülő Nerot urának szólítja és a római fenhatóságot ünnepélyesen elismeri. E csábos kifejezés a tombolásig fokozza a tömegnek rajongását, a hét halom az orkán szájával viszhangozza az elragadtatást. A győzelmi aranymezbe öltözött Nero lelkesedett tetszéssel veszi a nyilatkozatot s a római barátság hizelgő czégét kitűzve az abból származó előnyök kiemelésével válaszolt oly módon, mely az ő borzadalmas lényének e pillanatban leplezetlen nagyságot kölcsönöz. A legderültebb kedvet jelző mosolygó arcczal szólott a terjeszkedő szomszédhoz: »Nem lesz okod megbánni azt, hogy személyesen jöttél elfogadni a nagylelkű bőkezűségnek jeleit, azt adományozván neked, amit fivéreid ugyan neked hagytak, de azt föntartani elégtelenek voltak! Én Téged Armenia királyává teszek és akarom, hogy te, a tíeid és a világ tudja, hogy enyém a hatalom koronákat adni és azokat visszavenni.« Szükség volt sokat mondó szavakkal elfeledtetni a valónak gyökerén rágódó férget. Erre aztán a királyi jelvényt a népnek örömvánulásai között Tiridát fejére tette.

Az ünnepély fénypontját képező ezen tett után az egyetemes érdekeltség mindenkit a feléjük intő diszes versenyterre vonzott. A császárban, midőn ez a lelkesedésnek hamvadni nem tudó tüzét újra fellobbanni látja, felülkerekedik ismeretes féktelen szelleme, ki nem átal kocsis sipkával fején, zöld öltözetben a népnek tapsokkal kísért vad örömére, czitéra és alkalmi versek éneklése mellett

kocsit hajtani. Tiridátra a császárnak ezen állásával gúnyt üző — magatartása kellemetlen hatással volt s megrendült benne a világ uráról ápolt magas vélemény; mindazáltal szívében a méltó megvetésnek hallgatást parancsolt; mert Artaxatára — a miért annyi vér folyt — vonatkozó tervét is keresztül akarta vinni. A kedélyes multságok elvégre azzal fejeződtek be, hogy Nero borostyán ággal kezében s vele a nép beláthatlan sorban nyomult fel a Capitotiumba a nyert győzelmért hálálkodni. Talán épen midőn a varázsló győzelmi jelszót a borostyánra feltűzte: gyötörte őt a szemrehányás, hogy ha ok van az öröme, annak kizárólag a szentelen jellemű Corbulo a szerzője, ki annyira hű volt zsarnok urához; Tiridát szerencsét is kívánt ennek, hogy ily szerény és örzéstelen szolgálja van. És mégis Róma becsületének ezen megmentője sem menekülhetett ki a vad szenvedélyesség által elragadtatott kéz súlya alól, mely tanítóját Senecát és saját anyját is képes volt megöletni. Nyájas levél által Rómába szólítja Corbulot ugyan, de parancsot küld, hogy még útközben foszszak meg életétől; mire Corbulo, kinek tehetségeire a zsarnoknak oly nagy szüksége volt e szavakkal: »Megérdemeltem« kardjával véget vetett életének.

Az úgy befejezése után Tiridat Armeniába visszatérven, székvárosára derüfényes napot hozott; mert amit a rómaiak leromboltak, azt római szakavatott építészek által helyreállítván arra törekedett, hogy országában minden sebet meggyógyítson; de hogy Neronak is bókoljon a felépült Artaxatát Neroniának nevezte.

A ki valamely nemzetnek történetét elszigetelten — akarná leírni, az bátran örvendhet a boldogtalan egyoldalúságnak, melybe félszeg eljárásával esett. Róma és Armenia ez időkori története oly szoros összefüggésben van, hogy még az is, ki nem szokta a dolgot tövéről- hegyére vizsgálni, belátja, hogy egymást kölcsönösen egészítik ki. Az okadatos összefüggés előállítására okozta, hogy a szavakkal nagyon takarékosak ne legyünk. Egy szélesebb alapra fektetendő rajzról, oly idő közzől volt szó, melynek eseményeiről a honi kútfők ugyszólván semmi tudósítást nem nyújtanak. Sok oly kérdés van még a történelem mezején, melyek a messzebb jövőben is tanulmányozást igényelnek, hogy így a megdönthetlen adatok segítségével megoldást nyerjenek.

A gazda.

— Kép a török-örmények életéből.*) —

Hászán-Kálá városától nem messze fekszik egy völgyben Keopri-keoh falu, melyben örmények laknak. E faluban lakott néhány évvel ezelőtt Mëgërdicsh gazda (keheá), ki nagyon öreg volt; még csak napjai voltak.

Az agg Mëgërdicsh patriarkhalis házat tartott, családjá 30 tagból állott; fiai közül Gárábéd nős volt, ellenben Árákhel jegyben járt és ősszel akarta menyegzőjét megtartani. De az apa az öszt nem érte el — meghalt.

Alig temették el az öreget, a két testvér már osztozkodni kezdett az atyai vagynon.

Csendesen elosztották a földeket, ökröket, bivalokat, juhakat, hordókat, de az eke bajt okozott, azt nem lehetett megfelezni; pedig egyik sem akart az ekétől megválni.

— Én több gyermeknek apja vagyok, mondá Gárábéd.

— Én is apa leszek, viszonzá Árákhel.

Szó szót hozott, végre tettelegességre került a dolog. A zajra oda csődült az egész falu.

Senki sem tudta reábirni Gárábédet, hogy engedje az ekét Árákhelnek; — de Árákhel se hallgatott senki szavára.

A zaj nőttön nőtt. A közben oda megy Ohán gazda is, ki a szomszéd faluból való volt és ügyei elintézése végett már három nap óta Keopri-keoh-ban tartzokodott. Bement a sokasággal a szobába és szétválasztá a veszekedő testvéreket. Azután kezeit csipőire téve így rivalt reájok:

— Nem szégyenlitek magatokat! Negyven év óta járok-kelek Pászen falvaiban, de hozzátok hasonló veszekedő, szégyen nélküli embereket még nem láttam. És te Árákhel — ekkor a kisebb testvér felé fordult — te, ki úgy szólván még gyermek vagy, így bánsz bátyáddal, ki atyád helyét pótolja és már néhány gyermeknek atyja? Szégyen! Hát nem vagytok-e örmények? Azt akarjátok, hogy meghallván lármátokat az idegen is (más nemzetbeli), ide jöjjön és elvegye kezeitekből az ekét? Árákhel huzodj vissza, add az ekét bátyádnak. Aztán menj csókolj neki kezet és kérj tőle engedelmet.

*) Pápázeán, e szép dolgozatát a tífisi »Méság« tárczájában közölte.

— Jaj! Ohán gazda — mondá Árákkel — nem könnyű dolog az ekét másnak átengedni.

— Oh te bolond — kiáltott Ohán gazda, hát az a más nem a te testvéred?

— Történjék akármi is, de az ekét nem adom.

Erre Ohán gazda oly méregbe jött, hogy pofon akarta csapni; de mérsékelte magát és csak ennyit mondott:

— Jó, csak meg ne bánd.

És visszahuzódott.

Ohán gazda mintegy ötven éves, erős testalkatú, eszes ember volt. Pászen összes lakossága, valamint az örmények, úgy a törökök is szerették őtet, ki tréfás, jó kedvével másoknak is sok vig órát szerzett. A hol veszekedés történt, tüsként ott termett Ohán gazda és vagy tréfaival, vagy erővel, vagy meggyőző szavaival azonnal véget vetett a verekedésnek. Az ő szavaiba soha se vágott se örmény, se török, mindenki követte tanácsát.

Ohán gazda igen jószívű ember volt, különösen a szegények szerették, mert egyiknek adott ekét, másiknak vetőmagot, ha a törökök: az adószedő a termést mind elvitte, a harmadiknak használatra oda adta szántáskor jármos bivalát, ha a hitelező zálogba vette a szántó-vetőét.

Ő maga pénze kamatjából élt. Mondják, hogy az első öt év alatt nagy százalékot vett; de egyszer csak magához hívatta adóseit, elővette a kötelezvényeket és mind szétszakasztotta; aztán újakat íratott, melyek mindegyikébe csak a törvényes 9⁰/₀-ot íratta.

És miért cselekedett így?

1869 évben Ohán gazda szomorúan, leeresztett fővel lóháton járt faluról falura, hogy kötelezvényeit megújítsa és a kamatokat a tőkéhez csatolja. Késedelmi kamatban egyikőtől bárányt, másiktól búzát vett; mert — ugymond — a csekély 20⁰/₀ mellett könnyen megteheti ezt minden adósom.

Mindenki félt tőle. Ha valaki csak ennyit merészelt mondani: »Jól van, fizetem a 20⁰/₀-ot, de addig, míg lejár a határidő, ne háborgass minket — azt mindenétől megfosztotta. — »Hogy merészelsz a hitelezővel ilyen hangon beszélni?« — azután elővette, jól elverte és még börtönbe is tétette....

Egyszer a mint kötelezvényeit nézte, egy olyan papiros esett kezébe, melybe az volt írva, hogy Ámrákomezi Chácshádur neki 5 arannyal tartozik.

Jaj — kiáltott fel — erről megfeledkeztem. De lássam csak, hogy az öt arany két év alatt mennyi kamatot hoz?

Egy arany 20 ghurust, kettő 40 ghurust, három hatvan, öt 100-at. Hat arany volt? nem, csak öt, tehát 100 ghurus kamat. Öt aranyból eszerint két év alatt lett hét arany. Éljen Ohán!

És tüstént lóra ülve Ámrákomba ment... Chácshádur házában állott meg.

Midőn belépett a szűk viskóba, látott egy még fiatal asszonyt, ki szoptatta gyermekét és könyeivel annak gyöngé hajzatát áztatta. A viskó egyik szögletében két gyermek; egyik egészen meztelen, másiknak testét rongyos ing fődé.

Mihelyt belépett Ohán gazda, az asszony megszűnt sirni és felállott.

— Hol van Chácshádur, kérdé a gazda.

Az asszony mit sem felelt, hanem csak lecsüggesztette fejét és elkezdett keserűen sirni.

Ohán gazda azonnal megértette, hogy mi történt, kikelt szinéből és szótlanul kiment a viskóból.

Már a lovához ért volt, midőn ajkaiba harapva ezt mormogá:

— Elvesztettem hét aranyomat.

De nem. Ohán gazda okos volt és gondoskodott arról, hogy fillérei el ne veszzenek. Becsüsököt hozott és mindent feliratott, a mi csak Chácshádur házában volt.

A nyomorult asszony, ki ölében tartotta csecsemőjét, szomorú könyeket hullatott; kétfelől a két gyermek, — kik karjai alá rejtőztek, — félve nézte Ohánt és a tisztviselőt.

Mindössze, mi a viskóban volt, nem ért meg hét aranyat; azért a tisztviselő a viskót és az elhaltak földjeit is jegyzékbe vette.

A földek és a viskó legkisebb számítással is megérték 20 aranyat. De hiszen a tisztviselő nem dolgozik ingyen, csak neki is kell valami. Elmúlt néhány hónap, Chácshádur háza és földjei eladattak. Ohán gazda ki lett elégitve, a többi a becsüs-eladó tisztviselő zsebébe vándorolt.

Egy sötét este, midőn Ohán gazda a forrástól tért vissza, az úton egy rongyba burkolt nőt látott; a nő mellett két gyermek és egy — ölében.

— Egy darabka kenyeret gyermekeimnek!...

— Adjon Isten, kiáltott Ohán gazda, házához közeledve.

— Éjjelre szállást gyermekeimnek, hogy meg ne fagyjanak künn, kiáltott szánatos hangon az asszony, mialatt közeledett Ohán gazda felé.

— Pusztulj, kiáltott a gazda, házam nem cigányok számára készült, aztán te nálamnál sokkal gazdagabb vagy, egy darab....

— Oh, jó ember! kiáltott az asszony, gyermekeim az éhség miatt elhalnak, és lássam, hogy rajtok....

Ohán gazda épen akkor nyitotta házának ajtaját, midőn azon egy nő, ki kezében égő gyertyát tartott, kifelé jött... A szegény asszony, mihelyt látta Ohán gazda arcát, csak egyet sóhajtott és földre esett, ellenben a gazda megrettenve vissza-visszahuzodott....

A szegény asszony Ámrákomczi Chácshádur felesége volt. A gazda felesége befutott, valami erősítőt hozott és eszméletre térítette az elalélt asszonyt.

Az özvegy felemelé fejét és keserűen így szólott a gazdához:

— Te elragadtad gyermekeimtől a kenyeret és most a kért falatka kenyeret is megtagadtad tőlem és a hideg ellen nem adtál menedéket...

De se baj! Ha ott fenn van Isten és az az Isten, Isten, akkor ezen éjjel megszabadít engemet is és tégedet is gyermekeinktől, ... de nem ... de nem ... ha gyermekeim közül egy meghal éhség vagy a hideg miatt, Isten vegyen el tied közül kettőt...

Igy beszélt, aztán lábra állott, megfogta gyermekei kezeit és eltűnt a sötétségben.

Ohán gazda felindult arczczal bement szobájába.

Más nap reggel a falusi templom harangjai szomorúan hangzottak, mert Ohán gazda házából két koporsót vittek ki; mögöttök ment a szintelen Ohán gazda.

Alig tették le a templomban a két koporsót, az egyház egy más ajtaján belépett négy ember, kik a gyászpardon

egy gyermeket hoztak; a gyászpadot kísérte egy siró, rongyba öltözött nő, ki kezét fogta egy leánygyermeknek, de még ölében is tartott egy más gyermeket.

Egymás mellé helyezték a koporsókat. Azonnal találkozott a szegény asszony tekintete a gazda tekintetével; azután mindketten szemeiket a koporsók felé irányozták...

— Igazságos Isten... kiáltott a gazda és nagy fiára hanyatlott, ki épen mellette állott...

— Fájdalmas sajnálatraméltó ember... kiáltott az asszony és hozzája közeledett...

— Gazda, mondá tovább, Isten meghallgatta imámat; fiam lelke a hideg miatt felrepült az égbe; de a te két gyermeked is meghalt... Átkom, mit nem szívből mondtam, beteljesedett... Fájdalmas ember megbocsátasz-e nekem? sokat szenvedtem és tettemet nagyon megbántam ..

Három nap múlva Ohán gazda, ki fellábadt betegségből, adósait mind maga köré gyűjtötte, kötelezvényeiket mind elszakasztotta és a százalékot kilenczre szállította le.

Chácshádur özvegye és gyermekei most is Ohán gazda házánál laknak.

Igy változott meg Ohán gazda; mostantól kezdve könnyű-
rületes, adakozó lett, most nem félték tőle a szegények, hanem inkább tisztelték, szerették...

Midőn látta a gazda, hogy az eke miatt egymással veszekedő testvéreket ki nem békítheti, nehogy tekintélye csorbát szenvedjen, — visszahúzódott és várta a következők meynyeket.

A fivérek újra elkezdettek veszekedni és már majdnem ütlegekre került a dolog, midőn Árákhel így szólott:

— Tudod mit Gárábed fivér? menjünk a bíróhoz, hadd ítéljen ő a dologban.

— Bolondok — nem tudta kiállani és ismét közbe szólott Ohán gazda — hát a bíróhoz akartok-e menni, hogy azt is vegye el tőletek, mitek van, és még rátok is üssen egy-kettőt?

— Te mit elegendel dolgunkba, kiáltott reá Árákhel...

Nem tudta senki sem rábirni őket, hogy vagy magok igazítsák el egymás közt a dologot, vagy a falu öregeire bizzák az ügy elintézését. Miután Árákhel csak a mellett

volt, hogy a bíróhoz menjenek, — a falusiak félrehuzódtak; Ohán gazda is elment szállására és leült a ház előtt levő kőre. A testvérek előhozták felkantározott lovaikat, hogy Hászán-Kálába menjenek a bíróhoz.

Ohán gazda előtt haladtak, ki így mormogott: »Elmennek a dőrék, hogy szitkot halljanak és talán verést is kapjanak és úgy kerüljenek haza.«

A fivérek már a völgytorkolatig haladtak; itt kezdődött a hászán-kálái térség. A gazda mindaddig utánok nézett, míg el nem tűntek. Azután felkelt, néhány lépést előre tett, megvakarta füle tövét és megállott.

— Mennek — mondá — még ha újra hajba kapnak. Miért ne? Most haragosak; de ha haragjok elmúlik... én ismerem őket... igen, megyek...

Erre bement az istállóba, egy perczig gondolkozott, azután sietve kihozta lovát, ráült és Hászán-Kálá felé vágatott. Midőn a völgytorkolathoz ért, látta a menőket kik lassan-lassan haladtak. Most ügetésbe vette lovát és azt kiáltotta feléjük, hogy egy perczig álljanak meg.

A fivérek megállottak. Ohán gazda hozzájuk közeledett, leszállott lováról és kérte őket, hogy szálljanak le ők is.

Szálljatok le — mondá — van egypár szavam, azután menjetek merre akartok.

Leszállottak. Ohán gazda lovát a kantárszártól fogva a legközelebbi távirda-oszlophoz kötö; megkérte a testvéreket is, hogy hasonlót cselekedjenek, azután leült a fűre.

— Jertek közel, mondá Ohán gazda — és figyeljetek jól reám... Tehát el fogtok menni a bíróhoz, jól van; de tudjátok, hogy mit fogtok neki mondani? Mert az se nem Ohán gazda, kinek szavait mibe se veszitek, se nem örmény, ki a ti esztelen szavaitokat szívesen hallgatná... Jertek hozzám, tekintsetek engem bírónak...

A testvérek elkezdtek nevetni, mert elmúlt volt haragjuk és mivel különben vigkedélyű emberek voltak, úgy gondolkódtak, hogy megcsinálják ezt a tréfát és letérdeltek Ohán gazda közelében úgy, mint a hogy a kérelmezők szoktak tenni.

Ohán gazda erre tökéletes bíró alakot öltve, karjait feltúrte, térdre borúlt és a nélkül, hogy a kérelmezőkre

figyelt volna, elkezdett törökül imádkozni, azután visszafordult és szakálát megsimítva ezt mormogá: Pè iszmè álláh ráhmánè ráhim « (Az Atyának és Fiúnak és a Léleknek nevében.) Most nagyot lélegzett és fenhéjázó hangon törökül így szólott:

— Isten hozott Árákhel, Gárábéd... Hogy vagytok? Milyen falutokban az idén a termés?... Hát az ökrök jól tenyésznek?... Atyátok, a hív Mègèrdicsh, mit csinál?

— Atyánk meghalt, adjon Isten a birónak életet, mondá Gárábéd.

— Oh mennyire sajnálom. Hát ti miért hagytátok el dolgaitokat, mi járatban vagytok?

— Adjon Isten a birónak egészséget, mondá Gárábéd, atyánk meghalt és mi elkezdettük a vagyont magunk közt felosztani....

— Jól van, aztán?

— A sor az ekére került, de ezért összevesztünk; én akartam az ekét elvenni, de testvérem nem hagyta...

— Hm... mormogott a bíró, mi közben szakálát megsimítá... hm, úgy?... aztán rögtön hátrafordult és egy képzelt szolgára így kiáltott: »Olán (gyermek), hozd a szurdsot?*) Most a testvérek felé fordult — Árákhel! úgy van, mint fivéred mondá?

— Úgy, adjon Isten a birónak egészséget...

— Hm... újra megsimítá szakálát, aztán tettetve, mintha szurds-ot ivott volna, így szólott: »Gárábéd ártatlan. Árákhel fiam tudod, hogy bátyád aányi gyermeknek atyja... az ekét add neki, majd szántáskor adok én ekét kölcsön...

És tovább itta a szurdsot.

— Adjon Isten a birónak egészséget, hebegte Árákhel — nemsokára megtartom menyegzőmet, az ekét nem adom, nem adhatom...

Mit? kiáltott a bösz bíró — nem adhatod?... Menjetek dolgotokra; ez az én ítéletem.

És úgy tett, mintha visszaadta volna a poharat a képzelt szolgának.

— Nem adhatom, vágott vissza Árákhel.

*) Ital.

Erre a felbőszült, durva bíró felugrott és jól pofon csapta Árákhelt.

Átkozott géávur¹⁾ hát te ellenszegülsz parancsomnak? Ítéletem: ítélet. Pusztuljatok....

Erre a fivérek nevetni kezdettek.

— Te mindig a te szamaradat hajtod,²⁾ mondá Árákhel — mindig csak azt mondod: »Add az ekét Gárábédnek«.

— Jó, mondá a felállott Ohán gazda — most menjetek a bíróhoz, de ha ez nem úgy fog cselekedni, mint a hogy én tettem, engedem, hogy tépd ki bajuszamat.... még én engedékeny bíró voltam.... Menjetek és rögtön találkoztok a bíróval....

Mondá, lovára ült és a nélkül, hogy bár csak hátra nézett volna, visszatért a faluba.

* * *

A hászán-kálái bíró épen ebéd utáni alvásából kelt fel, még hálóköntösben volt, és a vizes-edénynyel kezében, a forrás-szobába ment, midőn ajtaja előtt látta Árákhelt és Gárábédot, kik meghajtott fővel, nagy alázattal köszöntek a bemenő bírónak....

— Na mi a — kérdé dölyfös hangon — hovavalók vagytok?

Szolgáid, keopri-keohi Mègèrdicsh gazda gyermekei vagyunk, mondá Gárábéd.

Igen, a hív Mègèrdicsh gazdánk gyermekei vagytok, mondá — és már-már benyitott. — Hát atyátok hogy van?

— Legyen a bíró egészséges, szólott Gárábéd — atyánk napjait Önnek adta....

— Oh, kiáltott a bíró, ki a küszöbön megállott — meghalt?... Kár érette... nagyon sajnálom, jöjjetek be, hadd lássuk miért jöttetek...

— Legyen a bíró egészséges, mondá Gárábéd; de azalatt a bíró »Pè iszmè álláh«-t mondva letérdelt és el-

¹⁾ Geávur perzsa szó (az arabban kheáphir) jelentése: istentelen, hitetlen, vallástalan, pogány.

²⁾ Örmény közmondás: զուսմիսն քու էնու քուսմիս -tu misd kho esèn jesz khèsum. A hazai örmények is használják (tun èz khudè gi khèsisz): Véleményedtől el nem állsz.

kezdett imádkozni. Ezért a fivérek mintegy negyed óráig voltak kénytelenek a küszöbön várakozni.

Midőn vége lett az imádságnak, a bíró nagyot ási-
tott, leült és átvette a belépő szolgálta kezéből a szurdsot...

Olán, kiáltott a szolgának, hozz e fiúknak is szurdsot.
Azután Gárábéd felé fordult. — Mond meg, hadd lássuk,
miért jöttetek ide, miért hagyátok ott vetésteget, dolgaitokat.

— Legyen a bíró egészséges... mondá Gárábéd és
elbeszélte a dolgot.

— Igen, mosolygott a bíró, a vagyont elosztottátok,
de a bíróról, ki mindig a ti dolgaitokkal foglalkozik, meg-
feledkeztetek...

— Legyen egészséges a bíró... mormogott Árákhel.

— Nincs jól így, vágott közbe a bíró, legalább egy tehe-
net adjatok nekem is; ha — elintézvén a dolgot — haza men-
tek, küldjétek is el. Most végezzünk. Úgy-úgy, testvéred
nem engedi az ekét neked... Erre Árákhel felé fordult:
>Gondold meg, hogy fivéred annyi gyermeknek atyja; az
ekét add neki. Ha aztán ekére lesz szükséged, felszántod
az én földeimet és a tiedet is az én ekémmel...

— Legyen egészséges a bíró, mormogott Árákhel...

— De, mondá a bíró kedvetlen arczzal, nehogy el-
lenkezzél velem...

— Isten mentsen, legyen a bíró egészséges, szólott
közbe Gárábéd, testvérem még fiatal...

— Te vagy fiatal, válaszolt Árákhel, legyen a bíró
egészséges; de nekem az ekére szükségem van...

— Nem hallottad, azt mondtam, hogy adok én ne-
ked ekét, — kiáltott a felbőszült bíró.

— De... mormogott újra Árákhel.

— Menjetek dolgotokra, mondá a bíró, mialatt fel-
állott — ez az én ítéletem.

És ki akart menni.

— Legyen a bíró egészséges, szólott újra közbe Árá-
khel, az ekét nem adom, én...

A bíró megállott, a harag miatt színéből kikelt, jó
pofot csapott Árákhel arczára és így szólott:

Kutya geávr, becstelen, hitetlen kitakarodj szobámból,
ne merészelj parancsom ellen cselekedni, mert... Olan,
Hüszejn — fordult szolgálja felé — lökd ki ezeket...

A szolga szítkozódva kivezette a szobából a te-tvéreket. Kihozták lovaikat és miután azoknak, kik lovaikra vigyáztak, néhány ghurus-t adtak, felültek és leeresztett fővel a falu felé tartottak.

A falu végén levő kert előtt találkoztak Ohán gazdával. A falusiak egészen körülvették őket.

— No — kiáltott Ohán gazda, — beszéljétek el, hogy végződött a dolog.

— Szavaid szerint itélt, mondá Gárábéd.

— Látjátok? hát a pof?...

— Sokkal erősebb volt, mint a tied.

— De a szitkok csak el nem maradtak?

— Nehánynyal több volt.

Most Ohán gazda keserű gúnyt kifejező arczczal előbb a falusiak, aztán a fivérek felé fordulva így szólott:

Némely örmény együgyű és igazságtalan; midőn valami felett kell ítéletet mondani, az örmény által mondott igazságot — hazugságnak, de az idegen hazugságát — igazságnak tartja... Ez a helyzet... Az én szitkom és pofoncsapásom, mivel örménytől jött — mit sem eredményezett, ellenben hatásos volt a török szitka, pofja...

Eredeti örményből:

Szongott Kristóf.

Közgazdasági élet.

Selyemtenyésztés Brussában. A selymet Brussában nyersen és szárítva is árulják. A nyers selyem előrusítása rendszeren máj. 15-én kezdődik és eltart jún. végeig. Ezen időköz alatt Brussa utcái telve vannak selyemmel. Évenként 4—500.000 khilot termelnek, bő esztendőben a termelés meghaladja a 650.000 khilot is; az idén 900.000 khilot termeltek. Ötvenhárman foglalkoznak petete-nyésztéssel Brussában, kik közt van 30 örmény, 18 görög és 5 mohamedán. Az örmények közül különösen Náhábédián-, Árszenián-, Ábigián- és Zárifánról kell említést tennünk. Sokkal jobb az általuk termesztett pete, mint az, mit külföldről hoznak.

Mivel kereskedik Giráson? Giráson örmény helység-csoport jövedelmes kereskedést folytat egyetlen terményével: a mogyoróval. Bő esztendőben 450.000 gentinárt is (hectoliter) termelnek; ha egy gentinára legalább egyfél török aranyat (5 frt) számítunk, akkor az évi termés 225.000 aranyot (2,250.000 frt) tesz. Ebből adóba és egyéb költségekre megy 25.000 arany; a helység évi jövedeleme 200.000 arany (2 millió frt). Tengeren szállítják tova a mogyorót. Giráson főpiacjai: London, Triest, Marseille.

Mi újság az örmény világban?

A török a gyanúra elfogottat már a vizsgálat előtt jól élveri. A bécsi tudós mechitharisták egyik derék tagja a következő bárbár esetről értesíti lapunkat: Szerzet-társunk Khoszeán Jakab f. év áugusztus havában Konstantinápolyból Trabizonba ment, innen szerkérrel folytatta útját egy kereskedő társaságában Erzerumig. Azon nap, midőn Trabizonból útra kelt, Gumus-chane helység rendőrsége távirat útján parancsot kap, hogy azt a papot, ki Batumból Gumus-chane helységen át Vánba megy, fogja el, mert valótlan dolgokat írt a török uralom ellen. Őt nap mulva Gumus-chaneba érkezék Khoszeán atya. Itt azon papnak tartják, kiről a távirat szól, lánczra verik, szidják, ütök; különösen kitűnő egy durva katona, ki a puskágyával olyant huz a pap hátára, hogy ez a fájdalomt még hetek mulva is érezte. Elveszik mindenét és lóra ültetve sietve Trabizonba viszik; éjjel-nappal mentek, két napig tartott az út. Egy perczig sem engedték aludni, enni mit se adtak neki. Útközben leesett a lóról és térdeit érzékenyen megsértette. A városban Háru-thiun Sirineán papot, ki ki akarta szabadítani Khoszeánt, a katonák jól elverték, Khoszeánt pedig börtönbe vetették, míg eljön a kormányzó, ki csak 7 nap mulva érkezett meg. A kormányzó megvizsgálja az ügyet és ártatlannak találja a papot; tévedés volt a dologban. — Szabadon bocsátja avval a meghagyással, hogy rögtön távozzék el Trabizonból Konstantinápolyba, ellenkező esetben lánczra verve küldetik el. Elment. A verés, a szégyen, a láncz és börtön, mit ártatlanul szenvedett, ágyba vetették Khoszeánt...

Tudósítás Álasgerdből. Az angol »Daily News« című lap egy álasgerdi levelet közöl, melynek örmény írója egyebek közt ezeket írja: »Helyzetünk borzasztó. Fegyveres kurdok vesznek körül. Rettegve látjuk az éjek közeledtét. — Tegnap a kurdok Ziro és Kuprán falvakban három örményt megöltek. A termések felgyujtása még mindig tart. Török csapatok behatolnak a falvakba, megkínózzák a lakosokat; lovakat, marhákat és birkákat lopnak, rabolnak. Erzerumban hír szerint újabb zavargások, s más helyeken mészárlások történtek. Álasgerdben a kurdok üldözik a keresztényeket, s nap nem mulik el nőrablás nélkül. Azt beszélük, hogy a törökök elhagyják e vidéket, ha majd a keresztényeket felkonczolták...« Mindezen hírek az örmények közt nagy izgatottságot keltenek. Az örmény nemzeti párt mind merészebben emeli föl fejét, s a külföldön agitál az örmény ügy érdekében. Az örmény nép már azon reményt táplálja, hogy végre-valahára az európai hatalmak intervencziója folytán, megszabadul a török fennhatóság sok százados igája alól!

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán E. „Aurora“ könyvnyomda.

Krónika.

Egy nem közönséges beszéd. Dr. Issekutz Viktor Erzsébetváros legderebb fiának egyike, hites ügyvéd, egyházi és iskolai főgondnok, csinos szerkezetű halotti beszédet tartott 1890. évi ápril hó 5-én néhai Csatt Margit paulai sz. Vinczéről nevezett irgalmas nővér, erzsébetvárosi házfőnöknő koporsója fölött. E remekművet az »Erzsébetvárosi örmény kath. városi elemi fiú és leányiskolák 1889—90-ik tanévi értesítője« a napokban nyomtatásban is hozta. Innen vesszük át a következő sorokat: »Szent vallásunk tanai nélkül földi életünk sivár alapjában, talánszerű lefolyásában s kétségbeejtő végeredményében. — Szabad kir. Erzsébetváros közönsége minden egyedében, kik a szerzetház létesítése által vallás-erkölcsi alapon álltok, üdvözöl az, ki már megüdvözült. Üdvözöl azon jóért, melyet nem érte, de a közérdekben ez intézet iránt tanusítottatok — Ti kedves, szeretett, értetek életet szentelt tanítványok, kik elvesztettétek második anyátokat, — titeket is üdvözöl e nemes, jó lélek. Üdvözöl és bátorít, hogy azon magasztos példa, mit tőle vettetek, azon szép intelmek, miket tőle nyertetek, azon szilárd vallásos nevelés, melyben részesültetek, ártatlan kis sziveitekben oly hatalom leend, mely éltetek rögös pályáján is gyámolítand, nem hagy el vigasztalás nélkül s így élve, szelleme mindig veletek leend. — Te kis Erzsike, ki anyádat most másodszer temeted, tőled is búcsúzik jó nagynénéd, búcsúzva örökséget is hagy; nemes példányul: életét, vagyonul: a szeretetet, jövődül: a közrészvétet. Az érdemes szerzet hön tisztelői lesznek az örökség átadói. Maga az ég kegyelme lesz az örökség megőrzője számodra. — Ti kedves gyermekek, járjatok el néha sirjához s egy virággal, egy könnyel, egy foházzal mondjátok el neki, hogy örökre háladatosak lesztek iránta. Hisz annyira szeretett titeket, hogy a szebb hazában is védnökötök leend. Búcsúzzatok! az örök világosságban fényeskedjék szelleme!«

Iparművészeti tanulmány. »Az üveg-edények« czim alatt Jakabffy Ferencz tehetséges fiatal szakirónk, csinos illusztrációkkal díszített, s alapos tanulmányra valló értekezést irt a »Művészi Ipar« czimű folyóiratban, — s azt most önálló füzetben is kiadta. Ezen újabb műve, azt hisszük, csak fokozni fogja az elismerést, mit a komoly törekvésű szerző a szobor-patina kérdéséről korábbi dolgozatával kivívott.

Gróf Karácsonyi Guidó százezer-forintos alapítványának, ez évi kamatait Versécz város árvaházi alapjának engedte át a belügyminiszter. Ezen alapítványt tudvalevőleg oly czállal tette néhai gróf Karácsonyi Guidó (Rudolf trónörökös születése emlékére,) hogy az alapítványi tőke kamataiból évről évre, Temes-, Torontál-, Krassó-(Szörény) és Bács-Bodrogh megyék valamelyik jótékony közintézete segélyeztessék.

Szemtanú, ki jelenvolt az aradi kivégzésnél. Schlesinger Jakab veszprémi lakos, ki a szabadságharcz kitérésakor kereskedő-

segéd volt Aradon. igen érdekes adatokat mond el egyik lapban az 1849. október 6-án történt kivégzésről. Ezekből mi is közlünk két adatot. Az Aradra vitt tábornokoknak fogságuk idejé alatt Orth József kereskedő — kinek segéde Schlesinger volt — szállította a szükséges apróságokat. A megrendelt tárgyakat rendesen egy szolgálta, de ezzel ment mindig Schlesinger is, ki ilyen alkalommal megbízásokat is kapott a tábornokoktól. Így Schlesinger csináltatta meg a gazdag Kiss Ernő eltört csibukszárát és igazította ki ugyanennek szinezüstből készült sakkfiguráit...

Örmenyek . statusgyűlése. A szept. 23-án Kolozsvárt megnyitott erdélyi róm. kath. statusgyűlésen ezek voltak jelen: Dr. Csiky Viktor, Csákány Adeodát, Placsintár Dávid, Bárány Lukács, Dr. Kábdebó Oszkár, Bogdán Arthur, Dániel Joachim, Áved Jákó, Dániel Ferencz, Karácsony Márton, Lázár Menyhért, Szongott Kristóf és Csiki János.

Mennyi idő alatt érkezik a levél Amerikából Szamosújvárra? Egyik előfizetünk aug. 26-án tette fel New-Port-ban (Egyesült-Államok, Észak-Amerika) levelét és szept. 8-án érkezett ide. A »Revista de la union militar« című spanyol nyelven szerkesztett szaklap, mit Czetz János tábornok küld szerkesztőségünknek Buenos-Airesből (Republica Argentina, Dél-Amerika) egy hónap alatt érkezik Szamosújvárra. A mondott szaklap azon számát, mit a hazájáról meg nem feledkező vitéz tábornok júl. 17-én tett fel, aug. 19-én kaptuk meg.

Kinevezés. A vallás- és közoktatásügyi miniszter dr. Gopcsa Lászlót, folyóiratunk munkatársát, a vezetése alatt álló miniszteriumhoz segédfoglalmazóvá nevezte ki. Üdvözlőjük!

Helyi rövid hírek. Iskolafentartó városunk a helybeli örmeny kath. gymnásiumnál a folyó tanévben rendszeresít még egy tanári állomást; pályázati határidő nov. 15. — Az üresedésbe jött számvevő-adószedői állásra a közgyűlés szept. 19-én szavazattöbbséggel Duha Kristóf népiskolai tanítót választotta meg. — A tanév a törvényszabta időben kezdődött el. A gymnasiumba beiratkozott 109 tanuló; a fiú-népiskola osztályaiban van 227 növendék; a leány-iskola mind 6 osztályában 193 tanuló jár. Az ipariskolában szept. 16-án kezdődött el a tanítás. A kised-ovoda apró népsége (23-an) már beiratkozott. — A czinteremben felállított feszület, kereszt-felmagasztalása napján (szept. 14) szenteltetett fel. — A Világosító-Szt-Gergely árvaintézet növendékeinek száma: 13, a jelen tanév elején négy üres hely töltetett be. — Dr. Temesváry János, aradi főgymnasiumi tanár, Fáraó Simon szépvízi és Görög Joáchim gyergyó-szent-miklósi örmeny kath. plebános néhány napot körünkben töltöttek. — P. Turtsa Mihály mechitharista atya (Bécsből) városunkban időzik. — A szent-ferencz-rendiek temploma, mely repedezni kezdett, átalakításon ment keresztül; csinosan kitakarították kívül-belül.

 Az „ARMENIA“ előfizetési ára egész évre 4 frt, félévre 2 frt. — Minden küldemény a szerkesztőséghez intézendő. — Az előző három évfolyamból teljes számú példányokkal szolgálhatunk. Egy évfolyam ára 4 frt.